

Borsodi L. László

## A KILTERNANI IDEGEN

– Ármos Lóránd: A kilternani ősz<sup>1</sup> –

Azt nem tudom, hogy milyen az ősz Kilternanban, azt sem, hogy milyen Kilternan, a valóságos földrajzi helyszín, és hogy hogyan kell pontosan kiejteni a nevét, „Kilternan” vagy „Kiltiernan”, de mindenképpen létezik: a Wicklow-hegység lábánál, Dublin külvárosi övezetében, az R117 és az R116 regionális utak kereszteződésénél található, templomai vannak (The Blue Church, Church of Ireland), rögbiklubjai (a Salmo és a Wezz), és emberek élnek ott is az ír ég alatt. Ha azonban fellapozom Ármos Lóránd könyvét, bár feltűnnek Dublin helyszínei, külvárosa, Ballyfermot a *December* című versben, a Grattan híd, a Chez Max és a Caffé en Seine francia kávéházak a *Hat húszban*, valamint a Johnny Fox ír pub az *Olyan üresben*, Dublin neve pedig a *Vasárnap éjjelben*, a nagyvároshoz földrajzilag közeli Kilternan távoli marad. A verseskötetben a helység jellegzetességeiből semmi nem jelenik meg, a helységnévből pedig a *kilternani* jelző, amely nem valaminek a megnevezését, hanem a minősítését szolgálja. Túl azon, hogy megmenti az ősz fogalmát a klisészerűségtől annak sajátta, lokálissá tétele által, elsősorban ahhoz a lírai énhez köthető, aki az ősz kilternaninak mondja. Kilternaninak látni az ősz és kilternaninak lenni pedig nem választás kérdése, hanem kényszerűség, és ebből következően egy világállapotnak, a személyest egyetemessé tágító léthelyzetnek, az idegenségnek, az úton levésnek, az állandó hely keresésnek és nem találásnak válik a kifejezőjévé. Bár nem szeretném a hangszimbolikát mantrázni, poétikai értelemben inkább szerencsés egybeesésnek tartom, hogy ezt a disszonanciát a *kilternani* jelző vegyes hangrendje, valamint mássalhangzói is megteremtik: a *k* és a *t* zöngétlen hangok fakóságát, valamint a *r* pergő ritmusát a *l* hang lágyága és a két *n* hang nazalitásának zsongása ellenpontozza.

A kötet címadó versének, valamint a kötetcímmel azonos című ciklusnak a könyv szimmetria(közeli) középpontjában való elhelyezése

---

1 Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár – Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2016.

is ennek az idegenségérzetnek a megteremtéséért és a kötet két irányban való olvashatóságáért a *felelős*. A kilternani őszen való létezés egyszerre olvasható úgy, mint a kötetnyitó *Semmi az* című versben megfogalmazott útra kelés következménye és a könyvet záró *Döngicsél egy zöld bogár* című költemény világállapotának az oka. A három ciklust (*Sirály, A kilternani őszi, Az emlékeid pelyhes dunnák*) keretező két vers egyúttal a körszerűséget és a címadó verssel együtt a kilternaniságból való kiúttalanságot is érzékelteti, hiszen nincsen különbség az otthonról való ismeretlen okból, ám kényszerűségből történő útra kelés („mint ki szégyenét viszi eltemetni hangtalan / lopódzik az esten át semmi az de lába van” – *Semmi az*), az elhagyott/elveszített(?) otthon miatti mindenben való kívül rekedés magánya („Az estben elvackoló hideg. / Egy fészkelődő, fázós gondolat. / Az állig felgombolt kiskabát. / A reménykedésben koccanó fogak.” – *A kilternani őszi*) és a meg nem érkezés, de az ösztönös mégis hazamenekülés nyugtalanító léthelyzete között: „Döngicsél egy zöld bogár. Átesek a bokrokon, / futok gyerekként haza, merre fussak, nem tudom” (*Döngicsél egy zöld bogár*).

A kérdés az, mi feszül, és mi fejthető fel a következménynek és kiindulópontnak tekintett címadó és a nyitó, valamint a záró vers között. Ennek megragadására a lineáris olvasat az alkalmas, hiszen ha a kulcspozícióba helyezett versek összeolvasásából már az olvasható ki, hogy az elindulásnak nem természetszerű következménye a megérkezés, akkor az elindulás és – jobb híján (vagy a legjobb átmeneti megoldásként?) – hazamenekülés között feltérképezhető út, úton levés, a helyt nem találásból, az otthontalanság érzetéből fakadó idegenség és ennek vonatkozásai kerülnek az értelmezői figyelem középpontjába. Az út motívuma és asszociációs köre szerint pedig létrejön egy olyan lineáris vonalvezetés, oksági viszony, amely a nagy összefüggések, előzmények és következmények közötti kapcsolatot feltárja.

A *Semmi az*ban az indulás okának elhallgatása („mint ki szégyenét viszi”) mellett – amely a lírai én megalázottságát, kiszolgáltatott helyzetét sejteti – már a cél megléte is kérdéses, ami az életet nem-életté teszi: „de sötét van hova lép milyen út ez hova ér / semmi az de még meleg s úgy zihál mint az ki él”. A *Sirály* című ciklus *Nyár lesz* című versétől kezdve feladhatja az olvasó abbéli reményét, hogy valaha is megtudja az otthontól való megválás igazi okát, csak

sejtéseinek adhat hangot annak alapján, amiket a lírai én az otthonáról mond, ahogyan iránta érez. Ezeknek az érzéseknek a megfogalmazása azért hiteles, mert a beszélő visszafogottan, nem mártírkodva, hanem pátoszmentesen, inkább rezignált belenyugvással ad hangot fájdalomnak: „A régi házban nincs, mi visszatartson.” Úgy tűnik, az otthon olyan erőknak, körülményeknek van kiszolgáltatva, hogy nem töltheti be funkcióját, ahol a lírai én harmóniában lehetne önmagával és a világgal, ahol gyökeret ereszthetne, és élhető lenne számára az élet, ahol a kötődései erősebbek lehetnének, mint az útra hívás kényszerű meghallása, amit cselekvés is követ. Mintha a tékozló fiúé *aktualizálódna* az útra kelő sorsában, akié tragikusabb, mint bibliai előzményéé, hiszen ő nem akar menni, egy hívás, egy jó szó visszatértené, itt tartaná („Egy kiáltás hidakat emelne, / de utánad senki nem kiált.”), de nem atyai ház a valamikori otthon, és nem indul el senki megkeresni őt: „Már nem indul el senki.” Ennél még Pilinszky János *A tékozló fiú keresése* című versének alaphangja is reményteljesebb.

Aki úton van, és akinek fáj, amit maga mögött hagyott, az a jelenben él. A *Ha félnék* című versben ez a jelen tele van félelemmel és a félelem legyűrésének a szándékával, mert a félelem legyőzése és a továbblépés parancsa az élet parancsa, ami számára erkölcsi parancs is: „Ha félnék, majd félve tovább megyek. / Ahogy tovább megy mind, aki él.” Ehhez viszont az *Előlről* című vers tanúsága szerint, ha vívódó lélekkel is („csak szétszakadok, úgy csapkod bennem a lélek”), le kell számolnia a múlttal („E-e-e-el b-b-b-bántam a múlttal, hagyta.”), sőt azzal a fajta félelmével is, ami a jövőbe vetett hittel, reménnyel függ össze. Aki vár valamit a jövőtől, az fél is, mert függ tőle, nem tudja, hogy reménye beteljesedik vagy nem. Ahogyan az Kányádi Sándor *Valaki jár a fák hegyén* című versében olvasható: „én félek még reménykedem”. Ármos *Sirály* című versének lírai énje ezt a reményt, vagyis a jövőt mondja fel, hogy ne áltassa magát („Nem szédít álom, nem fáraszt múlt: / ha akartam, volt minek örülni. / Amitől féltem, máshogy alakult.”), szembe tudjon nézni parányiségével és végességével: „Fentről talán egy nagy kékség minden, / s alig látszom a hullámok között.” Az úton levés reménytelen vállalása cserébe azzal ajándékozza meg a lírai ént, hogy felismeri, ha többnek akar látszani, akkor a látszatteremtés elvesztéshez vezet. Ez ellen öniróniával védekezik: „De a becsvágyból olyan templom épül, / hogy a lépcsőjén felsétálsz az égbe.” (*Az a fújás*)

Valójában az önáltatás nélküli önmagával való szembenézés, az én integritásának megőrzése az úton levés, a lírai én önmagának körvonalazott és nem mások által megszabott erkölcsi parancsa. Ennek az életelvnek a nevében viszonyul mindenhez, ami az úton ér(het)i, az íráshoz, az írószághoz is. Ami életelv, az ars poetica, az, hogy miről hogyan ír, etikai kérdés Ármos Lóránd költészetében: „Mondani, mondani, mondani kell, / míg nem az a mondás lesz az élet. / A szabadságnak malmai vannak, / azok forgatják a legszebb meséket.” (*Eljön a nap*) A lírai én autentikus mondandójának az eredője tehát a belső függetlenség, szellemi szabadság, annak a belső törvényszerűségeit követni a feladat számára. A kimondás lázadás és alkotói meggyőződés, hiszen a kimondásban tárul fel újra és újra az én önazonosságra való törekvésével összefüggésben a világ változékonysága.

A változás és az ahhoz való viszonyulás számos arcát mutatja a könyvben. Mivel a változás a világ dolgainak viszonylagossága, ami nem ad biztos fogódzókat az én számára („*Change is nickname for opportunity.*”), ezért azt mondja, hogy tudomásul kell azt venni, vagy el kell feledni, semmivé kell nyilvánítani („Elfelejteti a legkönnyebb, / mert nincs, és nem is volt soha.” – *Eljön a nap*), mivel kívül esik a jó vagy rossz kategóriáján. Külső kapaszkodók hiányában a szabadság fogalma is relativizálódik („A szabadság olyan holmi, / bele lehet bolondulni.”), ezért az embernek nincs más választása, minthogy ne kívül, hanem (ismét) önmagában keressen fogódzókat. Ezért beszélhetünk arról, hogy az úton való előrehaladás a befele figyelés, az ismétlődő újraértelmezés, én és a világ viszonyának állandó újraértékelésével egészül ki. Ennek az alapfogalmakat (a személyiség önazonossága, képmutatás, szabadság, változás, viszonylagosság stb.) újra-definiáló magatartásnak a képi kifejezője a „képeinkhez járok vissza / inni, mint az édes kútra.” (*Nem tiltja azt*) A *Sírály* című ciklus utolsó három verse ennek a *visszajárásnak* a lenyomata, ami a lírai én minden ez irányú pozitív törekvése ellenére tragikusabbá teszi számára a világ természetét, mélyíti az ő világban való létezésének a drámáját. A világ dolgainak hibás működésére rámutatva mond ironikus ítéletet róla: „Ha visszanéznél: egy üres színpad, / rajta pár díszlet egymásra dölve. / Mennyi munka volt egybetartani! / Milyen könnyen sülyed most a földbe!” (*Mennyi erő!*) S bár úgy tűnik átmenetileg, sikerült a jelentől elválasztani a múltat és annak hamis szerepeit („Nem bánok semmit.

Kicsit talán / a rossz szerepekben töltött időt.”), és hogy a múlttal való leszámolás változást hozott a jelenbe („a mellébeszélést / végleg abbahagytuk tegnap délután.” – *Nem bánok semmit*), valójában csak annak felismeréséig juttatja el a lírai ént (és ha ez érték a számára, akkor ez az egyetlen), hogy az eddig bejárt út nem vezetett és nem vezet a teljességre. Élete maga a hiány, a vers, a könyv (a folytatásban is) ennek a hiánynak a lírai narratívája. Elégikummal vegyes öniróniával veszi tudomásul, „ügyeskedhet, nem fog a macska / egyszerre kint s bent egeret” (József Attila: *Eszmélet*), vagyis hogy nincs olyan hely a világban, ahol önmaga lehetne, otthonra lelhetne, ahol egyszerre teremthetné meg külső és belső, önfeladás nélküli szabadságát: „Van hely, ahol nem kötelező / megfelelni nappal, s éjjelente / arra riadni, hogy nincs levegő?” Így kérdéssé válik megint, van-e értelme a folytatásnak, vagyis az újrakezdésnek, az úton levésnek, hiszen az üzöttség felszámolhatatlan, valószínű azért is, mert eredője és célja, ha egyáltalán van, megismerhetetlen: „Mi elől futsz, és mondd, mi értelme van?” (*Az újrakezdés romantikája*)

A megtett út viszontagságaiból következik tehát, hogy miért nem lehet megérkezni Kilternanba, és miért nem lehet megérkezni, csak megállapodni annak színekdochéjával jelölt töredékében, a kilternani őszben. A kilternani közeg (lehet, csak áhított) nyugalma, valamint ennek a földrajznéből képzett jelző által jelölt településnek (amely jelző egy évszaknak a minőségjelzője a kötet- és cikluscímadó versben) a Dublinhoz való – a hozzá földrajzi közelségével és a tőle mégis megőrzött függetlenségével kifejezhető – ambivalens viszonya a lírai én és Dublin, a lírai én és Írország, a lírai én és a világ egymáshoz való viszonyának a kettőségét hivatott kifejezni. Ebben az ambivalenciában egyszerre tárul fel a beszélőnek a megélt, lelket szaggató tapasztalatok után a világban való otthonra találási vágya, tehát az új, a befogadó társadalom és kultúra iránti, egyben a dublini multikulturális világ iránta való nyitottsága, valamint ebben a kölcsönösségben a lírai énnel az a felismerése (és ez az erőteljesebb), hogy mindennek ellenére ez a térség számára nem otthonos, sőt benne inkább saját árvaságára, magányára ismer, amivel nem lehet együtt élni, amely tapasztalattal tovább kell lépni. Nem csoda hát, hogy *A kilternani ősz* című ciklusban jelölt évszak – tudatosan megsértve a tájleíró költészet konvencióit – tulajdonképpen tél, amely a *December*

című versben ennek az idegenségnek, magánynak a metaforája. Az én nem résztvevője, csak megfigyelője a világnak („Az egész város az utcán. Az emberek csoportokba gyűlve / énekelnek, fejükön mikulás-sapka, és rázzák a vödröt. / A Rudolf the Red-Nosed jól megy”), akárcsak a *Hat húsz* életképekből álló versvilágában, amelyből az derül ki ugyan, hogy jól megfér egymás mellett az Irish pub és a francia kávéház, az ír világban a lengyelek, de ők is ugyanolyan idegenek, mint aki őket figyeli, a lírai én: „Hány helyen laktam itt szerteszt! / Ma sem tudom az utcák nevét.” Ennek a létidegenségnek az ironikus-rezignált tudomásul vétele a *Harmincöttel* hexameterekben artikulálódó számvetése: „Harmincötre a dublini szingli, naná, rutinos lett: / bármit eljátszhatna a párnák közt, irodában, / otthon, a versben is, könnyeden írja a hexametert is.” De mintha minden mindegy volna, és hozzácsokolt volna az átmenetiséghez, a bizonytalansághoz. Majdhogynem ez a bizonytalanság az otthona. Hiába ideig-óráig a meghitt emberi kapcsolatok, minden a maga változékonyságában létezik, amit nem tud elviselni („A ház mozgott, recsegték a padláson a gerendák, / morgott a pince, én dúdoltam, ikszeltem, / minden változás nehéz, mondtam magamnak” – *Nadin dalokat*), sorsa a megváltatlanság: „Három napja nem alszom. Végem.” (*Zs. van*) Ezt támasztja alá az „üres boldogság az élet” szentencia kimondása is, amely egy olyan világban történik meg, amelyben felcserélődik az ősz és a tél, díszletei a „roppanós januári ég” (*Olyan üres*), „A rét fölé nyújtózó deres fák” (*A kilternani ősz*). A lírai én ebben a magányban, magára maradottságban mintha el is veszítené kapcsolatát a közvetlen környezetével, valójában ironikusan arra reflektál a cikluszáró *Vasárnap éjjel* című versben, hogy valóságosabbnak, életszerűbbnek tűnik a kollázstechnikával, az online-felületek információáradatát követő tekintet által egymás mellé rendelt képekkel megjelenített virtuális világ, mint az, amelyben kényszerűen élnie adatik.

A kötetzáró *Az emlékeid pelyhes dunnák* című ciklus az eddigi kifejtettekkel összhangban öngyógyításként is felfogható (ahogyan a bevezető részben utaltam rá), a kilternani-dublini száműzetésletét okozataként. Úgy vélem, a versek kétféle utat mutatnak, pontosabban ugyanannak az útnak a kétféle rétegét: menekülést vissza a végtelenbe, vagyis az otthonba, ami egyúttal az emlékekbe, a múltba való visszatérést, a múltban való barangolást is jelenti. Az emlékezés, az otthon

képeinek az újrarájzolása azonban nem a jelentől való elfordulás, nem önáltatás, hanem a lírai én túlélési stratégiája, a teljesség keresése, egyúttal azt is kimondva, hogy az emigráns hiába akarná, nem tud meglenni múltja, a szellemi-lelki erőt adó, örökséget és terhet is jelentő (földrajzi) otthona nélkül, ami az idő teltével egyre határozottabban követeli a maga helyét a lélekben. S hogy mennyire nem a jelen feladásáról, a tőle való elfordulásról van szó, azt jól mutatja a költemények vershelyezete, vagyis az emlékező lírai én jelene és a felidézett múltbeli emlékkép közötti távolság, a kettő elválasztottságából fakadó visszafogott fájdalom: „Kétezer-öt. Lábunk alatt reccsen a tegnapi esett hó. / Tiszta az ég, csend van, hallgatnak a bácskai dombok.” (*Bácskai hexameterek*); „S ha csend van, surrogása / áthallatszik az innenső világba.” (*A gép forog*) A múltba tekintés, az otthon felé való fordulás egyben a jelen helyzetének a tisztázását is jelenti, annak a végiggondolását is, hogy mi lett volna, ha a múltban másképp dönt, illetve felmerül az újrakezdés lehetősége. A múltban a jövőtől várt remények beteljesülésének az elmaradása, a tervek megghiúsulása és a múltbeli, utólag hamisnak bizonyuló szerepek alapján („Padláson rekedt elhatározások. / Évek a házban a padlás alatt. // A fogasokon elnyűtt jelmezek.” – *Vége lesz*) arra a következtetésre jut a számvetéssel bíbelődő lírai én, hogy akár a helytállást, a maradást („Mi lenne, ha magokat vetnél, / és itt maradnál, ha kihajtanak?”), akár az (újbóli) útra kelést („Továbbállhatsz, s az sem lesz nagy újság” – *Kertet*) választja, mindegy, mert mindenből csak az önvád marad („szétdobolják, ami tettem” – *Ezzel várnak*) és az elmúlás kérlelhetetlen parancsa, amely egyként számolja fel, ami összetartozik, a kintet és a bentet, a múltat és az álmokat, az önmagát ismétlő történelemben az egyes ember ambícióit, végül magát az embert: „Majd vége lesz, s mindig ez a vége. / Az udvaron térdig érő gaz van. / Nem kaszálják. Éjjel az álmok / jönnek, s utat törnek a gazban.” (*Vége lesz*) Ennek tudatában a múltidézés, az otthon képének az ébren tartása, az ahhoz való menekülés nem lehet végső cél, de lehet olyan belső támpont, amihez mindig vissza kell térnie (*Oda kell most is*), hogy erőt kapjon az egyébként félelemekkel, kilátástalansággal teli út folytatásához. Ehhez az egyes szám második személyben, önmegszólításként értelmezhető parancshoz *etikai kódexet* is társít a lírai én, tudniillik hogy a múlttal együtt élni, a múltnak tudatában lenni nem jelenti annak állandó

kiteregetését, nem kell állandó önmarcangolást se jelentenie. Sőt sokkal inkább csendes, bölcs elfogadását annak, hogy nem biztos, az ember megértheti, mi miért történt és történik, és nem biztos, hogy racionálisan összefüggéseket talál, kell találnia a dolgok, a világ működésében. Így válhat az ember lelkében szabaddá, így lehet számára (túl)élhető a lét („Az emlékeid már rég alszanak. / Ne magyarázd el most a múltadat. / Húzd be az ajtót, mindenki fáradt. / Neked máshol vetek ma ágyat.” – *Az emlékeid pelyhes dunnák*), elviselhető annak a tudata, hogy egy esetleges *nagy szembesülés* alkalmával nem ugyanolyan lesz a tapasztalati értelemben vett otthon, mint ahogyan azt a lélek, a képzelet megőrizte: „hallgat az állomás betüiből / kikerül az álom a mállás” (*Hallgat a károlyi állomás*). Ez tulajdonképpen nem más, mint az idő visszafordíthatatlanságának tudomásul vétele, és akkor talán megszülethet a hit is, hogy ebben a céltalannak, hiabavalónak tűnő, a megérkezés ígérétevel nem kecsegtető nagy menekülésben-menetelésben talán mégis van valami nagyobb, teljesebb erő, amire/akire – bár tele félelmekkel – gyerekként létezve rábízhatjuk magunkat, amihez/akihez megérkezve, elcsendesedhetünk: „a nagyágyra vágódok, itt nem láthat senki már, / hűvös van és félhomály. Döngicsél egy zöld bogár.” (*Döngicsél egy zöld bogár*) Ezért a tiszta, megnyugtató hangért, érzésért menekülünk ösztönösen hozzá, legyen ez a valaki vagy valami Isten, az otthon, az otthonosság érzése, a nyelv, a vers, amely Ármos Lóránd esetében rövid, világos mondatokkal, tiszta képekkel, funkcionális soráthajlásokkal, trocheusokkal, hexameterekkel zeng és fogadja magába az üzött vándort, aki ha végső megoldást nem is, de menedéket találhat létezése integritásának a megőrzésére, mert elolvasva ezt a könyvet, teljesítve ezáltal a Szabó Lőrinc-i imperatívuszt („Tengerbe, magunkba, vissza! Csak / ott lehetünk szabadok!” – *Az Egy álmai*), kilternaninak maradván ugyan a világban, de önmagára lelhetett, a létezés árvaságának szépségével találkozhatott. Kell-e nagyobb elégtétel egy költőnek, ha ezt a könyvével elérte?